

Minden sikeres férfi mellett egy sikeres nő áll?

Az Arcanumban (persze nem ezt) keresgélve ötlött szemembe egy írás, amely így kezdődik *„Szolgálatomat ajánlom Kdnek, (Kendnek) mint szerelmes uramnak, Isten minden szívemből elgondolt jókkal áldja meg Kdet szívből kívánom....*

A mély érzelmekkel átítatott sorok nem „tegnap” íródtak. Majd 360 évvel vetette ezeket papírra Erdély egykori nagyasszonya Bornemissza Anna, Apafi Mihály erdélyi fejedelemnek címezve, akivel –úgy tűnik–őszintén szerették egymás. (Ez ritka volt házastársak között abban az időben, a főúri házasságok akkortájt nagyobb részt különböző érdekekből kötődtek.)

A hányatott sorsú erdélyi uralkodó és neje élete, viselt dolgai nem egy író megihlettek: (Móra Ferenc /Rab ember fiai/, Jósika Miklós / Sziklarózsa, Jókai/ Erdély aranykora.

A sajtó–évszázadok múltán is– szívesen foglalkozott sorsukkal vagy életük egy-egy furcsa epizódjával.

Íme, egy részlet a Vasárnapi Újság 1858. augusztus elsejei számának első oldaláról: „Ki ne szeretne olykor egy kis visszapillantást tenni a nemzet történetébe?

Íme, egy történeti alakot mutatunk be, nyájas olvasó. (...) Midőn 1661-ben, Barsai Ákos kivégeztetésével Ali basa, az erdélyi török hadtest parancsnoka, a német császár által pártfogolt Kemény János ellenébe fejedelmet keresett (...) arra alkalmas embert tudakolván, Ebesfalván lakó Apafi Mihály urat említették. (...) Mindjárt el is indított hát a basa egy szakasz ispáhit, olly parancsolattal, hogy Apafit rögtön a török táborba kísérik.

Nem tudván pedig mire vélni a váratlan idézést a jámbor ember, annál nagyobb fölháborodással követte a kérlelhetetlen törököket, mert feleségét éppen szülési kínok között kellett elhagynia, – s alig ért ki az ebesfalvi határból, midőn egy lóhátas embere azon híradással érte utol, hogy fia született, a mi kísérői kedves előjelül magyarázván, vigasztalták s jó reménységgel biztatták. A török táborban csakugyan nagy becsülettel, s fejedelmet illető minden tisztességgel lón fogadva. (...) Ali basa az ország rendjeit hamarjában összegyűjtván, Apafit fejedlemmé választatta, s a szultán nevében a fejedelemség jellegeivel, bottal, kaptánnyal, zászlóval felruházta”.

Lássuk, ki is az az ember, akit a török ilyen erőszakosan ültetett (a Vasárnapi Újság szerint) az uralkodói székbe: Apanagyfalvi **I. Apafi Mihály** (1632–1690) erdélyi fejedelem 1661-től haláláig.

Mai megfogalmazással azt mondhatjuk róla, hogy reálpolitikus volt, aki az Erdélyt fosztogató német és török hatalmasok közt (segítő társaival) úgy próbált „navigálni”, hogy kis országa lehetőleg megmaradjon, és amennyire a szűkös körülmények megengedik, virágozzék. Segítette a református egyházat, de toleráns volt más felekezetekkel. Támogatta az iskolákat, az oktatást. Egyik nagy érdeme, hogy megmentette a Bethlen Gábor által alapított gyulafehérvári Academicum Collegiumot, azzal, hogy 1682-ben Nagyenyedre helyeztette át azt. Udvarát Fogarason és Ebesfalván tartotta, 29 évnyi országlás után, 1690. április 15-én, 57 esztendőskorában hunyt el.

Saját korában Erdélyben nem volt túlságosan népszerű. Az utókor sem volt túlságosan elismerő vele szemben. Sokan írták róla –nem biztos, hogy jogosan–, hogy a politikához nem nagyon értett, nem is nagyon érdekelte. Visszahúzó természetű volt, aki szívesebben olvasott és bíbelődött óráival. A bort nem vette meg, ilyenkor hirtelen haragúvá vált, nem egyszer borgőzös állapotában rossz döntéseket hozott. Nagy Iván a Magyarország családjai című könyvében nem nevezte igazán kiváló fejedelemnek. Szerinte Erdély a viszonylagos megerősödését nem neki, hanem Teleki Mihály (1634-1690) kancellárnak,

és saját feleségének, a gyors észjárású Bornemissza Annának köszönhető.

Az asszony (feltehetőleg) 1630 körül születhetett, régi, Bihar vármegyei nemesi családban. Édesapja borosjenői Bornemissza Pál, I. Rákóczi György udvari

főkapitánya volt. Anna több mint valószínű a gyulafehérvári fejedelmi udvarban nevelkedett. Itt ismerte meg Apafi Mihályt, 1653-ban kötöttek házasságot.

Mint kiváló gazdasszony, és férjét őszintén szerető feleség, három évi nélkülözés után kispórolta a váltságdíj összegét, amellyel 1660 körül ki tudta váltani férjét a krími tatárok fogságából (erdélyi társaival együtt egy lengyelföldi csata után esett fogságba).

Bornemissza Anna kiváló képességei (Jókai regénye szerint) már itt megmutakoztak. Az asszony határozottságát és bölcsességét látva az egyik török vezér (Kucsuk pasa) meg is jegyezte: „Jól van Apafi; minden jól van. Hanem amint látom, te az eszedet a feleségednél szoktad tartani. Béke veled!

Apafi az uralkodásban később is meghallgatta felesége tanácsait (egyések szerint Bornemissza Anna és Teleki kancellár uralkodott), a fejedelmi udvar fenntartása pedig teljesen az asszony vállán nyugodott. Számon tartotta az udvarbírák és kamaraispánok munkáját, ellenőrizte a terménybeszolgáltatásokat, gazdasági naplókat vezetett, amelyek nagyon pontosak voltak.

A fennmaradt kéziratos szakácskönyve azt mutatja, kiváló gazdasszony lehetett (a benne lévő receptek Max Rumpolt (Ein new Kochbuch, 1604) konyhatudományát dicsérik, ezeket—, Apafi megbízásából Keisz János fordította magyarra. (A mai olvasó számára is érdekes olvasmányt a Kriterion kiadó adta ki újra hasonmás kiadásban 1983-ban).

A szakácskönyv mellett számadáskönyvei, levelei is fennmaradtak, ez utóbbi jó része a férjének szól. Ezeket átítatja a szeretet, aggódik „szerelmes uráért, félti őt. Egyik hangulatos írását (mely 1661-ben íródott és címzése az írás elején van) érdemes teljes egészében idézni:

Szolgálatomat ajánlom Kdnek, (Kendnek) mint szerelmes uramnak, Isten minden szívemből elgondolt jókkal áldja meg Kdet szívből kívánom.

Édes szívem, Kd nékem szívből írt levelét elvém és Kd szép vallás tételit, adja Isten mind az kis fiammal együtt szolgálhassam meg Kdnek, vajha Isten még békességet adna, bizony örömet megvendégném Kdet. Édes szívem, kérem az Istenért Kdet az ő szent fiáért az vadászatnak és ivásnak most hagyjon békét Kd. Inkább vigyázzon Kd, mert bizony meg akarják Kdet ütni. Édes lelkem, ne hozzon Kd magának s nékem veszedelmet, tekintse Kd ez kis fiúkat, mi haszna ha Kd élete elfogy. Bizony lelkem most hozzák meg, azon vannak innen Gerend felől, másfelől Görgény felől üssék meg Kdet, vagy mikor vadász Kd lelkem. Ne vadászson most Kd, hiszen leszen még ideje Kdnek hozzá. Az részegségből pedig vegyen példát Kd Barcsay Gáspárról, az veszté el.

Osztán Ebesfalvát verik fel, oda is viseljen gondot Kd. Ha nem bírhatnám talán jobb volna az mi bor, búza ott vagy az székekben parancsolni hoznák ide. Édes szívem vigyázzon magára Kd. Fogadja meg Kd az mit írok, bizony jót mond Kd még nekem érte. Isten éltesse és tartsa meg Kdet jó egészségben s oltalmazza szerencsétlenségtől. Istennek oltalma legyen Kddel édes lelkem. Datum in Szeben die januarri anno 1661.

Kdnek kedves felesége mindenekben jót kíván s szolgál, mint édes urának édes szíve.

Bornemissza Anna

P.S. Édes szívem, bizony bánnám, ha az tegnapi álmom betelnék az vadászat miatt, az, mint az előbb írtam vala Kdnek részegség miatt. Az tatártól kiszabadítván Kdet Isten után, de innen bizony soha nem.

(Címzés: Méltóságos Erdélyi fejedelemnek, ő nagyságának, nekem szerelmes uramnak adassék).

(Deák Farkas: Magyar hölgyek levelei (1515-1709), Bp. 1879; 334-335. oldal)

Senki sem lehet tökéletes, a magánélete nem volt sikeres, a kortársak szerint nem tartozott a szép asszonyok közé s ráadásul féltékeny természetű volt. Apafit és feleségét a régi erdélyi főúri családok lenézték, sohasem fogadták be igazán, talán ez is hozzájárult ahhoz, hogy a férjével kacérkodó főnemesi asszonyokkal nem volt jó viszonyban.

Sok gyermekük született, de ezek közül csak egy, az 1676-ban született Mihály érte meg a felnőttkort. Az anya biztosította fiának a trónutódlást, II. Apafi Mihályt még apja életében erdélyi fejedelemnek ismerték el. (II. Apafi sorsa már külön történet, élő példája a Habsburgok nagyhatalmi törekvéseinek.)

Bornemissza Anna vallási türelmességéről sem volt híres. Mint kálvinista gyűlölte és üldözte a katolikusokat. Megpróbálta őket áttéríteni a kálvinista vallásra. A vegyes házasságban született gyermekeknek kálvinistáknak kellett lenniük.

Férjét mindvégig hűséges hitvesként szerette, nem érte meg férje halálát és Erdély önállóságának elvesztését. 1688-ban halt meg Ebesfalván. Először az almakereki evangélikus templomban temették el. Újra temetésére 1909-ben került sor, amikor hamvait férjével, fiával és menyével együtt a kolozsvári református templomban helyezték el, 1942-ben Kós Károly tervezte meg síremléküket.

Bornemissza Anna az erdélyi nagyasszonyok közé sorolható, mert határozott jellemével nagyon sokat tett Erdély önállóságáért egy különösen nehéz korszakban.

Ennek az írásnak a címét úgy módosíthatnám:

Sikeres nő mellé, nem szükséges egy sikeres férfi.

Apafi kancellárjának, Teleki Mihálynak az 1680-as évek után megváltozott a politikája. A törökök 1683-ban Bécs alatt vereséget szenvedtek, ami után megkez-

dődött kiűzésük Magyarországról. Teleki ezután a németekkel kötött szövetséget, és Erdélyt német seregek szállták meg. Ez újabb szenvedést hozott az Erdélyben élőknek.

Piroska István

Azt írta az újság. 2020. február